

через призму его регіональної диференціації. Виявлені фактори, які обумовили прискорені темпи урбанізації в країні. Проведено групування округів по рівню урбанізації. Для аналізу розселення міського населення Чехії по районах (окресах) і краям розраховані індекси урбанізованості територій країв і округів і індекси лідерства їх адміністративних центрів. Розглянуті особливості розвитку найбільш великих міст і агломерацій Чехії. Виявлені проблеми і перспективні напрями розвитку урбанізаційних процесів в Чеській Республіці.

Ключевые слова: агломерация, край, город, окрес, особенности расселения, городское население, урбанизационные процессы, урбанизация, индекс урбанизированности.

Lazhnik Volodymyr, Vovchuk Yana. Features of the Development of the Urbanization Processes in the Czech Republic. The trends of the development of the urbanization processes in the Czech Republic at the turn of XX–XXI century are analyzed. The general features of the resettlement of the urban population in the Czech Republic through the prism of its regional differentiation are considered. The factors that led to the accelerated pace of urbanization in the country are examined. The grouping of the districts by level of urbanization is led. The indexes of urbanization of the regions and districts and indexes of leadership of their administrative centres for the analysis of urban settlement areas in the Bohemia are calculated. The features of development of the largest Czech cities and agglomerations are considered. The problems and future directions of development of the urbanization process in the Czech Republic are examined.

Key words: agglomeration, region, city, district, the features of the settlement, urban population, the processes of the urbanization, urbanization, index of the urbanization.

Стаття надійшла до редколегії
11.12.2013 р.

УДК 911.3:314.1(477.82:81)

**Володимир Поручинський,
Ірина Поручинська**

Особливості динаміки та сучасні тенденції процесу народжуваності населення Північно-Західного економічного району

У статті проаналізовано особливості динаміки народжуваності населення Північно-Західного економічного району України за 1991–2012 рр. Розглянуто тенденції процесу народжуваності населення на сучасному етапі. Визначено особливості народжуваності населення за віковими групами матерів та типом поселень. Розраховано загальний, спеціальний та частковий коефіцієнти народжуваності, а також нетто-коефіцієнт відтворення населення. Здійснено оцінку рівня народжуваності населення в районі. Проведено зіставлення з аналогічними середньоукраїнськими показниками. Виявлено регіональні особливості процесу народжуваності населення. Здійснено групування міст і адміністративних районів Північно-Західного економічного району за значенням загального коефіцієнта народжуваності населення.

Ключові слова: народжуваність населення, загальний коефіцієнт народжуваності, спеціальний коефіцієнт народжуваності, нетто-коефіцієнт відтворення населення.

Постановка наукової проблеми та її значення. В останні десятиліття демографічні проблеми привертають увагу і фахівців, і широкої громадськості. Особливо актуальними є дослідження рівня народжуваності, який визначає темпи відтворення населення та демографічну ситуацію в країні та її окремих регіонах. Сучасна регіоналізація розвитку економіки та територіальні відмінності в демографічних тенденціях зумовлюють потребу вивчення процесів народжуваності населення на регіональному рівні.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Різні аспекти процесів народжуваності населення активно досліджували такі вчені, як С. Ю. Аксьонова, В. Думанська, Е. М. Лібанова, С. Г. Стеценко, М. І. Фашевський та ін. [1; 7; 8; 11; 12]. Особливості процесу народжуваності населення в територіальному аспекті та їх взаємозв'язок із соціально-економічним розвитком регіонів завжди перебували в центрі уваги багатьох соціо-економіко-географів. Зокрема Н. І. Прищук досліджувала демографічну ситуа-

цію українсько-польського пограниччя, а саме Волинської та Львівської областей [8]. Тенденції народжуваності населення на радіоактивно забруднених територіях України досліджували Н. Ф. Дубова та Н. В. Гунько [6]. Дослідженню демографічної ситуації в окремих районах Волинської області присвячено окремі праці А. М. Слащука [10].

Мета дослідження полягає у визначенні й аналізі динаміки та сучасних особливостей процесу народжуваності населення Північно-Західного економічного району. Основні **завданнями** дослідження:

- проаналізувати основні показники народжуваності населення Волинської та Рівненської областей;
- визначити особливості динаміки цих показників та порівняти їх із середніми по Україні;
- виділити адміністративні райони із однорідними показниками народжуваності населення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Чисельність населення зазнає змін у часі внаслідок його відтворення (природного руху) та міграції. Основна частка припадає на природний рух населення, який відображають показники народжуваності, смертності, природного приросту або скорочення, а також шлюбності та розлучуваності.

Північно-Західний економічний район, який формують Волинська та Рівненська області, традиційно є лідером за рівнем народжуваності в Україні. Якщо в державі в 2012 р. на кожну тисячу жителів з'явилося на світ у середньому по 11 дітей, то в районі – 15.

Для виявлення особливостей динаміки процесу народжуваності в регіоні ми проаналізували часовий проміжок 1991–2012 рр. Орієнтиром було обрано 1992 р., коли в регіоні народилося найбільше за весь період дітей – 34,4 тис. Протягом наступних десяти років кількість народжених поступово скорочувалася, і у 2001 р. народилось лише 24,7 тис. дітей. Від 2001 р. зафіксовано незначне щорічне збільшення народжених, яке тривало до 2010 р., коли незначно знизилася кількість народжених. Проте вже в наступні роки народжуваність знову зростає. У 2012 р. народилося 33 662 немовлят, що на 1345 осіб більше ніж у 2011 р. (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка кількості народжених в Північно-Західному економічному районі в 1991–2012 рр.

2012 р. у регіоні народилося 17 238 хлопчиків та 16 424 дівчинки. Серед народжених 39 % – первістки, 35 % – друга за порядком народження дитина, 15 % – третя дитина в сім'ї. Понад дві тисячі малюків з'явилися на світ в багатодітних родинах, де вже виховувалося троє і більше дітей. Так, зареєстровано випадки народження десятої, одинадцятої, дванадцятої, тринадцятої, чотирнадцятої та п'ятнадцятої дитини [3; 4].

Відразу двома дітьми поповнилося 265 сімей, а в чотирьох сім'ях народилися трійнята. Найбільше двійнят народилося в м. Луцьку (21 пара) та Камінь-Каширському районі (15 пар), а трійнята з'явилися на світ у містах Луцьку та Костополі, а також Березнівському і Володимирецькому районах Рівненщини.

Середній вік матері при народженні дитини становив 26,7 року. Більше половини всіх малюків з'явилося на світ у 20–29 річних жінок (64,4 %), кожну четверту дитину народили жінки віком 30–34 роки. Найменша частка дітей була народжена матерями старше 45 років (0,1 %).

Більшість малюків, які з'являються на світ, ростуть і виховуються в повноцінних сім'ях. Однак кожне десяте немовля народжується в самотніх матерів або у батьків, шлюб яких не зареєстрований. Варто зазначити, що позашлюбна народжуваність у Північно-Західному економічному районі менше поширена, ніж у більшості областей України.

Традиційно в регіоні народжуваність у сільській місцевості є вищою, ніж у міській. Зокрема, у 2012 р. у містах народилося 14,7 тис. немовлят, а в селах – 18,9 тис., або відповідно 43,7 % та 56,3 % [3; 4].

Найбільша кількість дітей у 2012 р. народилась у містах Рівному, Луцьку та Ковелі, а також у Сарненському, Рівненському, Рокитнівському, Березнівському та Камінь-Каширському районах. Найменшу кількість новонароджених за рік зафіксовано в Локачинському, Шацькому та Демидівському районах (табл. 1).

Таблиця 1

**Кількість народжених у містах і районах
Північно-Західного економічного району у 2012 році, осіб***

Міста і райони	Все населення	Міське	Сільське
<i>Північно-Західний економічний район</i>	33 662	14 700	18 962
м. Луцьк	2607	2607	–
м. Володимир-Волинський	375	375	–
м. Ковель	1002	1002	–
м. Нововолинськ	647	647	–
м. Рівне	3143	3143	–
м. Дубно	453	453	–
м. Кузнецовськ	611	611	–
м. Острог	145	145	–
Володимир-Волинський	379	29	350
Горохівський	637	144	493
Іваничівський	390	90	300
Камінь-Каширський	1189	234	955
Ківерцівський	1039	415	624
Ковельський	583	103	480
Локачинський	283	46	237
Луцький	944	90	854
Любешівський	579	86	493
Любомльський	569	183	386
Маневицький	872	203	669
Ратнівський	836	201	635
Рожищенський	619	229	390
Старовижівський	452	90	362
Турійський	399	126	273
Шацький	219	69	150
Березнівський	1388	264	1124
Володимирецький	1409	214	1195
Гошанський	474	61	413
Демидівський	200	42	158
Дубенський	569	41	528
Дубровицький	747	139	608
Зарічненський	634	104	530
Здолбунівський	757	367	390
Корецький	486	111	375
Костопільський	989	444	545
Млинівський	534	101	433
Острозький	424	–	424
Радивилівський	482	119	363
Рівненський	1475	318	1157
Рокитнівський	1391	186	1205
Сарненський	2005	609	1396

* Джерело: Головне управління статистики у Волинській області, Головне управління статистики у Рівненській області.

Знаючи кількість народжених протягом року, ми можемо визначити загальний коефіцієнт народжуваності в Північно-Західному економічному районі. Загальний коефіцієнт народжуваності становить 15,4 дитини на 1000 жителів. Порівняно із 1991 р. він підвищився, що є позитивним для загальної демографічної ситуації регіону [3; 4]. Зазначимо, це найвищий показник в Україні [5]. Крім того, він значно перевищує середньоукраїнський показник (рис. 2).

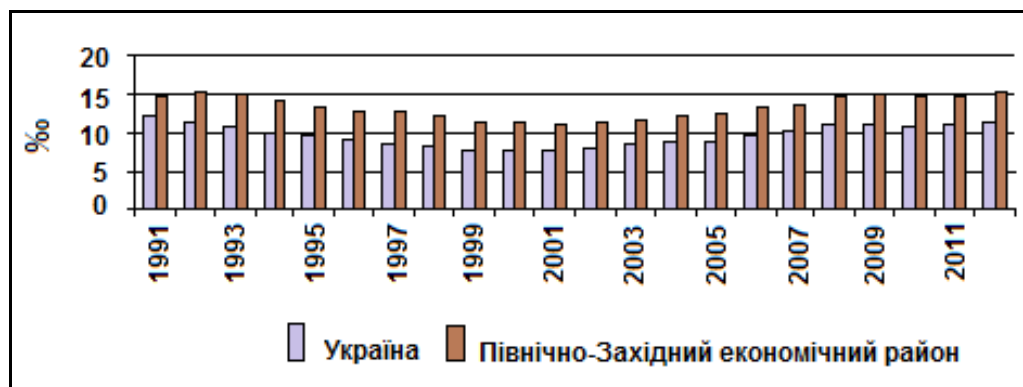

Рис. 2. Динаміка коефіцієнта народжуваності в Україні та Північно-Західному економічному районі у 1991–2012 рр., %

Розрахунок загального коефіцієнта народжуваності дає нам змогу оцінити рівень народжуваності в Північно-Західному економічному районі. Згідно зі шкалою, що її розробили Б. Ц. Урланіс та В. А. Борисов [2], такий рівень є низьким; це збігається також зі шкалою, яку розробив С. Г. Стеценко, та з Міжнародною оцінною шкалою [10].

Для отримання більш чіткої і правильної картини рівня народжуваності населення на досліджуваній території було розраховано спеціальний та частковий коефіцієнти народжуваності. Спеціальний коефіцієнт народжуваності, який показує кількість народжених дітей на 1000 жінок у віці 15–49 років, становить 58 ‰, що згідно з Міжнародною оцінною шкалою основних демографічних показників відповідає низькому рівню. Проте в Україні цей показник є набагато нижчим і становить 43,1 дитини на 1000 жінок, а це відповідно до вказаної шкали – дуже низький рівень народжуваності.

Частковий коефіцієнти народжуваності населення були розраховані для вікових груп 15–19, 20–24, 25–29, 30–34, 35–39, 40–44 та 45–49 років і відповідно становлять 30,9; 130,1; 115; 70,3; 30,7; 6,9 та 0,35 ‰.

Концентрація народжень у молодих вікових групах є традиційною для українського етносу, а також пов'язана з практикою матеріальної підтримки молодих родин батьками. Водночас спостерігається зростання кількості народжень у старших вікових групах (25–39 років), коли зазвичай у сім'ях з'являється друга чи третя дитина, однак є і велика частка первістків.

У Північно-Західному економічному районі спостерігаються відмінності у рівнях народжуваності населення в сільській і міській місцевостях, які найповніше відображає сумарний коефіцієнт народжуваності. Так, якщо у містах цей показник становить 1,5 дитини на одну жінку, то в селах – 2,4 дитини, а інтегральний показник для досліджуваної території – 1,9 дитини на одну жінку. Загалом в Україні ці показники значно нижчі, зокрема надзвичайно низьким є сумарний коефіцієнт народжуваності в містах – лише 1,3 дитини, у сільській місцевості він становить 1,8, а інтегральний показник не перевищує 1,5 дитини на одну жінку.

По районах і містах Північно-Західного економічного району спостерігаються значні відмінності у рівні народжуваності населення [3; 4]. Найвище значення цей показник має у Рокитнівському (25,6 народженого на 1000 жителів), Володимирецькому (22,4), Березнівському (21,9), Сарненському (19,7) та Камінь-Каширському (19,0) районах, а найнижче значення – в Іваничівському районі (11,6), а також у містах Дубні (11,9), Володимирі-Волинському (11,4) та Острозі (9,2) (табл. 2).

Усі проаналізовані показники народжуваності дають змогу обчислити нетто-коефіцієнт відтворення населення у Північно-Західному економічному районі і встановити можливість чи неможливість відтворення населення в наступному поколінні, причому не лише інтегральний показник, а і

його окремі значення для сільської та міської місцевості. Отримані результати не надто втішні, оскільки свідчать, що лише для сільської місцевості характерне розширене відтворення населення, зокрема нетто-коефіцієнт становить 1,2, а в містах – 0,8, тобто населення міст не може відтворити себе в наступному поколінні. Склавши ці два показники, ми отримуємо сумарний нетто-коефіцієнт відтворення для досліджуваної території, який відповідно теж менший від одиниці і становить 0,95, а це, як уже зазначалося, призводить до депопуляції населення.

Таблиця 2

Групування міст і районів Північно-Західного економічного району за значенням загального коефіцієнта народжуваності у 2012 р.*

Кількість народжених на 1000 жителів	Міста і райони з відповідними показниками народжуваності
15,4	Регіон
до 12,0	м. Дубно, м. Острог, м. Володимир-Волинський, Іваничівський р-н
12,0–13,3	м. Рівне, м. Луцьк, м. Нововолинськ, Горохівський, Локачинський, Дубенський, Радивилівський, Гоцанський р-ни
13,4–14,7	м. Кузнецовськ, Здолбунівський, Шацький, Корецький, Острозький, Демидівський, Рожищенський, Млинівський, Турійський р-ни
14,8–16,1	м. Ковель, Дубровицький, Старовижівський, Любомльський, Костопільський, Маневицький, Володимир-Волинський р-ни
16,2–17,5	Ковельський, Ратнівський, Ківецький, Рівненський р-ни
17,6–18,9	Луцький, Любешівський, Зарічненський р-ни
понад 18,9	Камінь-Каширський, Сарненський, Володимирецький, Березнівський, Рокитнівський р-ни

* Складено за матеріалами Головного управління статистики у Волинській області та Головного управління статистики у Рівненській області.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отримані результати дослідження свідчать, що хоча показники народжуваності населення Північно-Західного економічного району кращі ніж у середньому по Україні, проте сумарний коефіцієнт відтворення в регіоні є меншим від одиниці, що свідчить про депопуляцію населення. Ця проблема потребує негайного розв'язання, а саме впровадження заходів демографічної політики, які б дали змогу підвищити народжуваність і зменшити смертність у регіоні. У свою чергу виникає потреба подальших досліджень для виявлення нових тенденцій регіональних процесів народжуваності населення.

Джерела та література

1. Аксьонова С. Ю. Особливості народжуваності у жінок середнього віку / С. Ю. Аксьонова // Демографія та соціальна економіка. – 2009. – № 12. – С. 28–38.
2. Борисов В. А. Демографія : учеб. для студ. вузів / В. А. Борисов. – 4-е изд., испр. и доп. – М. : NOTA BENE, 2005. – 340 с.
3. Головне управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.lutsk.ukrstat.gov.ua
4. Головне управління статистики у Рівненській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rv.ukrstat.gov.ua
5. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ukrstat.org/uk/norm_doc/norm_old/487/487.htm
6. Дубова Н. Ф. Сучасні тенденції народжуваності на радіоактивно забруднених територіях України / Н. Ф. Дубова, Н. В. Гунько // Демографія та соціальна економіка. – 2010. – № 1. – С. 105–112.
7. Думанська В. П. Освіченість та народжуваність: взаємодія у соціодемографічному просторі / В. П. Думанська // Демографія та соціальна економіка. – 2009. – № 1. – С. 152–160.
8. Населення України. Народжуваність в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів : монографія / Е. М. Лібанова, С. Ю. Аксьонова, В. Г. Бялковська, Н. Я. Жилка, О. О. Коломієць ; Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, Держ. ком. статистики України. – К. : АДЕФ-Україна, 2008. – 288 с.
9. Прицюк Н. Народжуваність в Україні: регіональний аспект / Н. Прицюк // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр. – 2008. – Вип. 35. – С. 292–298.

10. Слащук А. М. Сучасна демографічна ситуація в Шацькому районі Волинської області / А. М. Слащук // Наук. вісн. Волин. нац. у-ту ім. Лесі Українки. – 2009. – № 1. – С. 233–236.
11. Стеценко С. Г. Демографічна статистика з основами демографії : підруч. для студ. ВНЗ / С. Г. Стеценко. – К. : Вища шк., 2005. – 220 с.
12. Фащевський М. І. Методологічні аспекти дослідження географії населення / М. І. Фащевський // Укр. геогр. журн. – 2004. – № 3. – С. 58–62.

Поручинский Владимир, Поручинская Ирина. Особенности динамики и современные тенденции процесса рождаемости населения Северо-Западного экономического района. В статье проанализированы особенности динамики рождаемости населения Северо-Западного экономического района Украины за 1991–2012 гг. Рассмотрены тенденции процесса рождаемости населения на современном этапе. Определены особенности рождаемости за возрастными группами матерей и типом поселений. Рассчитаны общий, специальный и частичный коэффициенты рождаемости, а также нетто-коэффициент воссоздания населения. Осуществлена оценка уровня рождаемости населения в регионе. Проведено сопоставление с аналогичными среднеукраинскими показателями. Обнаружены региональные особенности процесса рождаемости населения. Осуществлено группирование городов и административных районов Северо-Западного экономического района по значению общего коэффициента рождаемости.

Ключевые слова: рождаемость населения, общий коэффициент рождаемости, специальный коэффициент рождаемости, нетто-коэффициент воссоздания населения.

Poruchynsky Volodymyr, Poruchynska Iryna. Features Loud Speakers and Modern Tendencies of Process of Birth-rate of Population of the North-Western Economic District. The features of dynamics of birth-rate of population of the North-western economic district for 1991–2012 are analyzed in the article. Considered the tendencies of process of birth-rate of population are on the modern stage. The features of birth-rate of population are certain after the age-dependent groups of mothers and type of settlements. Expected the general, special and partial coefficients of birth-rate, and also net-coefficient of recreation of population. The estimation of level of birth-rate is carried out in a district. Comparison is conducted with the analogical middling Ukrainian indexes. Found out the regional features of process of birth-rate of region. Carried grouping of cities and administrative districts of the North-western economic district is out by value general coefficient of birth-rate.

Key words: birth-rate of population, general coefficient of birth-rate, special coefficient of birth-rate, net-coefficient of recreation of population.

Стаття надійшла до редколегії
06.12.2013 р.

УДК 911.3:314(477.61)

Ірина Мельник

Внутрішньорегіональні особливості трансформації вікової структури населення Луганської області

Статтю присвячено актуальній проблемі трансформації вікової структури населення Луганської області в пострадянський період. На основі просторово-часового аналізу демографічних ситуацій 1989, 2001 і 2012 рр. виявлено тенденції, особливості та територіальні відмінності динаміки основних вікових категорій населення та інших характеристик вікової структури – середнього віку населення, демографічного навантаження – за регіонами Луганської області. Установлено загальний регресивний тренд трансформації типу вікової структури для більшості регіонів, а в географічному аспекті – зменшення варіативності вікової структури. Наголошено на потребі розробити регіональну демографічну політику, яка має бути комплексною й системною й відповідати стратегічним напрямом розвитку регіону.

Ключові слова: регіон, вікова структура населення, трансформація вікової структури, тип вікової структури, регресивний тренд, регіональна демографічна політика.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність дослідження трансформації вікової структури населення зумовлена багатьма обставинами, а саме: зростаючим системним впли-